

GLOSY I OMÓWIENIA ORZECZEŃ

Marek Piotr Kaczmarczyk

Niepodzielność zasady niezawisłości sędziowskiej. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 23 września 2020 r., II DO 52/20

Sąd Najwyższy po rozpoznaniu w Izbie Dyscyplinarnej w dniu 23 września 2020 r. na posiedzeniu bez udziału stron sprawy z wniosku W. P. – prokuratora Prokuratury Rejonowej w O. o wznowienie postępowania zakończonego prawomocną uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2019 r., I DO 51/19, na podstawie art. 547 § 1 k.p.k. w zw. z art. 544 § 2 i § 3 k.p.k. **postanowił: pozostawić wniosek bez rozpoznania.**

Teza

Powołanie się na wyrok TSUE w sprawach C-585/18, C-624/18 i C-625/18 jako przesłankę wznowienia postępowania wynikającą z art. 540 § 3 k.p.k. jest, zdaniem składu orzekającego, niedopuszczalne, gdyż orzeczenie to nie może być uznane za obowiązujące na gruncie polskiego porządku prawnego. Glosa ma charakter krytyczny i skupia się przede wszystkim na elementach uzasadnienia, które uznać można za *obiter dictum*. Konkluzje płynące z tych rozważań mają jednak zasadniczy wpływ na ocenę sentencji postanowienia.

1. Postanowienie Sądu Najwyższego z 23 września 2020 r., II DO 52/20, zasługuje na szczególną uwagę w zakresie, w jakim dotyczy bezpośrednio skuteczności i pierwszeństwa prawa unijnego, szczególnie w perspektywie niezależności sądów i niezawisłości sędziów. Zasadność głosowania takiego postanowienia wynika przede wszystkim z troski o demokratyczne państwo prawne i ugruntowanie stabilnego fundamentu sprawiedliwości proceduralnej.

2. 20 maja 2019 r. Sąd Dyscyplinarny przy Prokuratorze Generalnym nie wyraził zgody na pociągnięcie prokuratora Prokuratury Rejonowej w O. – W.P. – do odpowiedzialności karnej za zarzucane mu niedopełnienie obowiązku polegającego na należytych wykonaniu złożenia oświadczenia majątkowego. Podejrzenie popełnienia przez W.P. czynów z art. 231 § 1 k.k.¹ w zb. z art. 14 ust. 1 ustawy z dn. 21 sierpnia 1997 r. o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne² w zw. z art. 11 § 2 k.k. miało być, zdaniem wnioskodawców, wystarczająco uprawdopodobnione poprzez fakt, że w oświadczeniach majątkowych za lata 2015 i 2016 podał on nieprawdę o posiadanych zasobach pieniężnych wchodzących w skład małżeńskiej wspólności ustawowej. Naczelnik Wydziału Spraw Wewnętrznych Prokuratury Krajowej złożył następnie zażalenie na powyższą uchwałę. W uchwale z 19 grudnia 2019 r., I DO 51/19, Izba Dyscyplinarna (dalej: ID) zmieniła zaskarżoną uchwałę Sądu Dyscyplinarnego, wyrażając zgodę na pociągnięcie W.P. do odpowiedzialności karnej³. Izba Dyscyplinarna uznała, że: „sąd dyscyplinarny nie musi mieć pewności, że czyn zabroniony został popełniony w sposób zawiniony. Wystarczy uzasadnione podejrzenie, że tak mogło być”. Sąd Najwyższy w głosowanej sprawie rozpatrywał wniosek prokuratora W.P. o wznowienie postępowania. Jako podstawę wznowienia postępowania prokurator wnioskodawca wskazał treść art. 540 § 3 k.p.k.⁴

1 Ustawa z dn. 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553 ze zm. (dalej: k.k.). Przepis ten stanowi, że: „Funkcjonariusz publiczny, który, przekraczając swoje uprawnienia lub nie dopełniając obowiązków, działa na szkodę interesu publicznego lub prywatnego, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

2 Dz.U. 2006, nr 216, poz. 1584 ze zm.

3 Uchwała z 19 grudnia 2019 r. Składu trzech sędziów Sądu Najwyższego – Izba Dyscyplinarna, I DO 51/19, niepublikowana.

4 Ustawa z dn. 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 2020, poz. 30 (dalej: k.p.k.).

Szczególny nacisk położył on na wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 19 listopada 2019 r. w połączonych sprawach C-585/18, C-624/18 i C-625/18 (dalej: wyrok w sprawach połączonych)⁵. Sąd Najwyższy pozostawił powyższy wniosek bez rozpoznania. Swoje postanowienie oparł na dwóch głównych tezach, z których jedna zasługuje na głębszą analizę. Pierwszym wątkiem uzasadnienia postanowienia było ugruntowane stanowisko orzecznictwa w zakresie dopuszczalności wznowienia postępowania. Skład orzekający uznał, że instytucja ta ma zastosowanie wyłącznie do „postępowań zakończonych prawomocnym orzeczeniem rozstrzygającym o odpowiedzialności karnej, a nie co do orzeczeń incydentalnych, gdyż nie rozstrzygają o przedmiocie postępowania”. Za orzeczenie incydentalne uznana została uchwała ID (I DO 51/19)⁶. Należy się zgodzić z tym, iż wznowienie postępowania nie ma zastosowania do postępowań incydentalnych nawet wtedy, gdy w ich trakcie rozstrzygane są kwestie o szczególnym znaczeniu dla strony⁷. Nie można jednak zgodzić się z argumentacją ID dotyczącą przesłanek zastosowania art. 540 § 3 k.p.k. ani także z tą częścią uzasadnienia, która odnosi się do miejsca orzeczeń TSUE w polskim porządku prawnym.

3. Drugim wątkiem uzasadnienia, mającym głębokie znaczenie ustrojowe, było przekonanie składu orzekającego o nieobowiązaniu na gruncie polskiego porządku prawnego wyroku TSUE w sprawach połączonych. Należy w pierwszym rzędzie przyrzeć się argumentowi ID, iż hipoteza art. 540 § 3 k.p.k. realizuje się wyłącznie w przypadku

5 Wyrok TSUE z 19 listopada 2019 r., A.K. *przeciwko KRS* oraz CP, DO *przeciwko SN*, C-585/18, C-624/18 i C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982.

6 Immunitet formalny prokuratora pełni szczególną rolę w ochronie prokuratorskiej niezależności, szczególnie w odniesieniu do potencjalnych podsądnych. W obecnym kształcie budzi on jednak wątpliwości. Inaczej rzecz się ma na przykład z sędziami, gdzie immunitet formalny jest gwarancją braku nacisków ze strony prokuratury. Tutaj taki konflikt nie zachodzi – zob. W. Michalski, *Immunitety...* Jeśli byśmy jednak uznali prokuratorski immunitet formalny za konieczny czy pożądaný, pojawia się pytanie dotyczące organu, który rozstrzygać ma o zgodzie na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej. Niekoniecznie musi być to sąd w rozumieniu art. 175 ust. 1 Konstytucji, na co wskazuje dotychczasowa praktyka ustrojowa i co zasługuje na aprobatę. Nie wydaje się bowiem, ażeby karny charakter sprawy jednoznacznie przesądzał o konieczności instancyjnej kontroli sądowej *sensu stricto* – zob. wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Prokuratury Krajowej z 11 marca 2020 r., VII.510.170.2019.CW.

7 W. Kozielewicz, *uwaga...*, nb. 1.

orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W orzecznictwie i literaturze wskazuje się, że treść art. 540 § 3 k.p.k. nie precyzuje „o jakiego rodzaju organ międzynarodowy chodzi. Ma to być jedynie organ międzynarodowy, działający na mocy umowy międzynarodowej ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską. Do tego grona, oprócz Trybunału strasburskiego, zaliczyć trzeba także Komitet Praw Człowieka, **Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej** [podkr. – M.K.], czy też Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości”⁸.

Izba Dyscyplinarna powołała się wyłącznie na postanowienie SN z 24 listopada 2005 r.⁹, a nie wzięła pod uwagę wyżej cytowanej uchwały SN z 26 czerwca 2014 r.

4. Trybunał Sprawiedliwości jest angażowany w coraz to nowe pola, pokazując tym samym rzeczywistą szerokość i głębokość unijnych regulacji. Sprawy ze sfery funkcjonowania państw członkowskich coraz częściej dotyczą rządów prawa, a także niezależności sądów i niezawisłości sędziów, co zmusza TSUE do rozwijania swojego orzecznictwa¹⁰. Najbardziej symptomatycznym dla „zaangażowania” Polski w te kwestie jest wyrok z 19 listopada 2019 r. Skład orzekający w głosowanym postanowieniu odniósł się następująco do tego wyroku TSUE. Stwierdził, że: „wspomniany wyrok TSUE dotyczył wyłącznie orzekania przez ID w sprawach dotyczących przejścia w stan spoczynku sędziów Sądu

8 Uchwała z 26 czerwca 2014 r. składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – Izba Karna, I KZP 14/14, Legalis nr 950183. Podobne, choć nie tak jasne stanowisko, co wynikać może przede wszystkim z zachowawczości składów orzekających podyktowanej niejasnym stanowiskiem TSUE w tym przedmiocie, Sąd Najwyższy wyraził również w postanowieniu z 14 czerwca 2018 r. Izby Karnej, III KO 24/18, Legalis nr 1793453 oraz w postanowieniu z 10 lipca 2019 r. Izby Karnej, IV KO 18/19, Legalis nr 1971861. Zob. także: A. Sakowicz, *uwaga...*, nb. 36. Trzeba szczególną uwagę zwrócić na relację art. 19 ust. 1 TUE w zw. z art. 47 KPP i art. 6 ust. 1 EKPC w zw. z art. 52 ust. 3 KPP, co jeszcze bardziej przekonuje do możliwości zastosowania w tym przypadku art. 540 § 3 k.p.k. Co ciekawe, doktryna szerzej nie odnosi się do tej kwestii. Może to wynikać z faktu, iż wznowienie postępowania na podstawie orzeczenia TSUE nie stanowi praktycznego problemu orzeczniczego. Zob. np. D. Świecki, *uwaga...*; S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces...*, s. 602.

9 Postanowienie SN z 24 listopada 2005 r., III KO 10/05, LEX nr 164382.

10 Zob. E. Łętowska, *„Równanie...*, s. 18–33; zob. także M. Taborowski, *Mechanizmy...*

Najwyższego”. Następnie skonkludował, że wyrok ten „nie może być uznany za obowiązujący na gruncie polskiego porządku prawnego”¹¹.

5. Należy z całą stanowczością stwierdzić, że żadna z tez przyjętych w uzasadnieniu niniejszej sprawy, odnoszących się do orzeczeń TSUE, nie jest zgodna z ugruntowanymi poglądami orzecznictwa i doktryny. Co więcej, pozostają one sprzeczne z unijnym porządkiem prawnym. Poza tym, nie mają związku z *meritum* postępowania, a także, co zauważył członek składu orzekającego składający zdanie odrębne: „nie przedstawiono poszerzonej argumentacji przemawiającej za trafnością tak daleko idących konsekwencji [przyjętych tez – przyp. M.K.]”. Nie da się więc pogodzić takiego podejścia ID do konstruowania uzasadnienia rozstrzygnięcia z powszechnie aprobowaną wstrzeźliwością sędziowską.

6. Warto na początek wskazać liczne przepisy prawa wspólnotowego, które, w świetle wykładni TSUE, dają jasny obraz stojący w kontrze do twierdzeń przyjętych przez ID. Ażeby móc ocenić obowiązywanie wyroku TSUE w porządku prawnym państwa członkowskiego, należy skupić się na trzech podstawowych elementach. Po pierwsze, podmiotach dysponujących kompetencją do zadawania pytań prejudycjalnych. Po drugie, rzekomym działaniu TSUE *ultra vires*¹². Wreszcie, skutkach orzeczeń TSUE nie tylko *inter partes*, ale również *erga omnes*.

7. Izba Dyscyplinarna poddała w wątpliwość, czy skład orzekający, zadający pytanie prejudycjalne, którego skutkiem był wyrok w sprawach połączonych, może być uznany za sąd w rozumieniu art. 267 TFUE. Trybunał Sprawiedliwości uznając zasadność pytania, domniemał właściwość organu pytającego, a tym samym uznał, iż wypełnia on znamiona „sądu” w rozumieniu art. 267 TFUE. Wynika to z faktu, iż kategoria ta jest kategorią wyłączną prawa wspólnotowego. Bez względu zatem na to, czy organ pytający spełnia kryteria sądu, które przyjęte są w prawie państwa

11 Tożsamą tezę przedstawił Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 21 kwietnia 2020 r., Kpt 1/20, Legalis nr 2328102, s. 47.

12 W ostatnim czasie pojawiło się kilka orzeczeń sądów państw członkowskich powołujących się, bezpośrednio albo pośrednio, na koncepcję *ultra vires* w odniesieniu do TSUE. Można wyłącznie domniemywać, na ile takie działania wpłynąć mogą na dalszą integrację europejską. Zob. A. Wyrozumska, *Wyrok...*

członkowskiego, spełnianie kryteriów wspólnotowych wystarcza, ażeby zadane przez dany organ pytanie prejudycjalne uznane zostało za zasadne¹³. W wyroku w sprawie *Abrahamsson* TSUE wypracował kryteria, które musi spełnić organ pytający, aby mógł zostać uznany za sąd w rozumieniu art. 267 TFUE¹⁴. Szczególnie interesującym z perspektywy niniejszej sprawy kryterium jest niezależność organu w zakresie orzekania¹⁵. W świetle tych kryteriów TSUE, odpowiadając na pytania prejudycjalne zadane przez Izbę Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, uznał ją za organ spełniający unijne kryteria sądu.

8. W głosowanym postanowieniu skład orzekający przyjmuje, iż: „nie można (...) mówić o działaniu w dobrej wierze składów Sądu Najwyższego lub Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej”. Tym samym wydaje się, że ID, nie będąc jedyną¹⁶, kwestionuje zgodność z prawem unijnym działania TSUE, nie mając do tego kompetencji. Jak wskazuje Rzecznik Generalny E. Tanchev w opinii w sprawie odwołań od uchwał Krajowej Rady Sądownictwa: „podejście polegające na uznaniu wyroku Trybunału za wydany *ultra vires* osłabia praworządność w Unii (...). Żaden sąd krajowy nie jest uprawniony na mocy traktatów do uchylenia wyroku Trybunału, gdyż w przeciwnym wypadku prawo Unii nie byłoby stosowane w 27 państwach członkowskich w sposób jednolity i skuteczny, a całe prawne podwaliny Unii zostałyby podważone”¹⁷.

Nie do obrony pozostaje zarzut działania *ultra vires*. Nie ulega wątpliwości, że zgodnie z art. 3, 4 oraz 6 TFUE w zw. z art. 5 ust. 2 TUE¹⁸ organizacja wymiaru sprawiedliwości pozostaje kompetencją wyłączną państwa członkowskiego. Nie jest jednak tak, że kompetencja państwa członkow-

13 Wyroki TSUE: z 30 marca 1993 r., *Pierre Corbiau przeciwko Administration des contributions*, C-24/92, ECLI:EU:C:1993:118; z 30 maja 2002 r., *Walter Schmid*, C-516/99, ECLI:EU:C:2002:313; R. Grzeszczak, M. Krajewski, „Sąd”..., s. 4–14.

14 Wyrok TSUE z 6 lipca 2000 r., *Katarina Abrahamsson and Leif Anderson przeciwko Elisabet Fogelqvist*, C-407/98, ECLI:EU:C:2000:367.

15 Wyrok TSUE z 17 września 1997 r., *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft przeciwko Bundesbaugesellschaft Berlin*, C-54/96, ECLI:EU:C:1997:413.

16 Wyroki TK: z 4 marca 2020 r., P 22/19, OTK Seria A 2020, poz. 31; z 20 czerwca 2020 r., U 2/20, Legalis nr 2328069.

17 E. Tanchev, *Opinia...*, pkt 83–84.

18 Traktat o Unii Europejskiej, Dz.U. 2004, nr 90, poz. 864/30 ze zm.

skiego w tym zakresie ma charakter dyskrejonalny. Aktualizuje się ona w okolicznościach określonych precyzyjnie przez art. 2 TUE, art. 19 ust. 1 TUE oraz art. 47 KPP¹⁹. Trybunał w swojej linii orzeczniczej podkreślał już, że: „Państwa członkowskie są zatem zobowiązane – między innymi zgodnie z zasadą lojalnej współpracy wyrażoną w art. 4 ust. 3 akapit pierwszy TUE – zapewnić na swym terytorium stosowanie i poszanowanie prawa Unii”²⁰. Poszanowanie prawa Unii w przypadku skutecznej kontroli sądowej oznacza zaś, że:

[mimo, iż – przyp. M.K.] organizacja wymiaru sprawiedliwości w państwach członkowskich należy do kompetencji tych ostatnich, to wciąż przy wykonywaniu tej kompetencji państwa członkowskie mają obowiązek dotrzymać zobowiązań wynikających dla nich z prawa Unii. (...) Ponadto wymagając od państw członkowskich, by dotrzymały tych zobowiązań, Unia w żaden sposób nie usiłuje sama wykonywać wspomnianej kompetencji ani – w rezultacie (...) przypisać jej sobie²¹.

Nasuwają się wątpliwości, czy zasadnie ID przypisuje podmiotom prawa publicznego dobrą/złą wiarę, która jest charakterystyczna dla prawa prywatnego, przede wszystkim dla prawa cywilnego, w którym to jest ona definiowana jako: „stan psychiczny osoby, polegający na usprawiedliwionym przekonaniu, że przysługuje jej określone prawo”²². Ponadto, nawet gdyby uznać zasadność stosowania tej kategorii w prawie publicznym, przyjąć należy, że: „Obalenie domniemania [dobrej wiary – przyp. M.K.] nastąpi tylko w przypadku udowodnienia przez przeciwnika (...) przeciwieństwa, tj. istnienia złej wiary”²³. Nie sposób więc przyjąć pogląd ID o działaniu TSUE w złej wierze. Pojawia się tu jednak donioślejszy problem. Próba zarzucenia złej wiary osobom

19 Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE. C. z 2007 r. Nr 303, str. 1 ze zm.

20 Wyrok TSUE z 27 lutego 2018 r., *Associação Sindical dos Juizes Portugueses przeciwko Tribunal de Contas*, C-64/16, ECLI:EU:C:2018:117.

21 Wyrok TSUE z 24 czerwca 2019 r., *Komisja Europejska przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, C-619/18, ECLI:EU:C:2019:615.

22 „Z kolei w złej wierze jest ten, kto powołując się na takie prawo lub stosunek prawny wie, a przynajmniej na podstawie okoliczności powinien wiedzieć, że one nie istnieją”. Zob. postanowienie SN z 21 marca 2013 r., II CSK 495/12, Legalis nr 2319727.

23 Wyrok SN z 18 sierpnia 2017 r., IV CSK 609/16, Legalis nr 1682605.

sprawującym władzę sądenia przez innego sędzię zainteresowanego konkretnym rozstrzygnięciem, w dodatku bez poparcia jej odpowiednimi i wiarygodnymi dowodami, jest nie do pogodzenia z moralnością publiczną. Domaga się ona postępowania zgodnie z powszechnie przyjętymi standardami prawnymi i etycznymi. Niewątpliwie w zgodzie z takimi standardami nie pozostaje wypowiedanie się sędziów we własnej sprawie, szczególnie przy okazji sprawowania władzy sądenia. Sędziowie ID mają bezpośredni interes w utrzymaniu Krajowej Rady Sądownictwa w obecnym kształcie i sędziowskich powołań, które ich przede wszystkim dotyczą. Bezpodstawne kwestionowanie dobrej wiary może być dla nich w pewien sposób korzystne. Co więcej, wydaje się, że TSUE – próbując utrzymać spójność aksjologiczną Unii – działał w dobrej wierze, mając na celu podtrzymanie konstrukcji, na której wspiera się sądownicza budowla²⁴. Kwestionowanie dobrej wiary TSUE w tym zakresie może być szczególnie niebezpieczne dla efektywności prawa unijnego i zasady lojalnej współpracy. Inny pogląd, zbieżny zakresowo z poglądem ID, wyraził w tej sprawie Trybunał Konstytucyjny, który uznał, że: „zgodnie z paremią *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*, TSUE nie mógł przekazać polskiemu SN kompetencji, których sam traktatowo nie posiada”²⁵.

W świetle argumentacji wyłożonej w glosie, dotyczącej zarówno kompetencji TSUE, jak i przesłanek i motywów jego działania, nie jest możliwa obrona przedstawionego przez Trybunał Konstytucyjny poglądu, który sam w sobie nie jest błędny, jednakże umiejscowiony w kontekście całego orzeczenia pozostaje nie do przyjęcia, gdyż Trybunał dalej dodaje że: „wyroki TSUE wykraczające poza jego traktatowe kompetencje – określone w TUE i TfUE – nie mają mocy wiążącej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”²⁶.

Trybunał Konstytucyjny pomija doniosłość rozstrzygnięcia, skupiając się wyłącznie na zakresie literalnie odczytywanej odpowiedzi TSUE w kontekście zadanych pytań prejudycjalnych. Nie ulega wątpliwości, że systemowe skutki odpowiedzi TSUE są zdecydowanie szersze, aniżeli

24 M. Bobek, *Opinia w sprawie Torubarov...*

25 Wyrok TK z 21 kwietnia 2020 r., Kpt 1/20, Legalis nr 2328102, s. 32. Słuszną krytykę uzasadnienia wyroku, jak i jego sentencji, przedstawia w zdaniu odrębnym Leon Kieres.

26 Wyrok TK z 21 kwietnia 2020 r., Kpt 1/20, Legalis nr 2328102, s. 47.

wynikałoby to z językowej wykładni pytań sądu odsyłającego, dlatego też jego orzeczenie skutkuje nie tylko w realiach przedstawionej mu sprawy, ale także w wielu innych, ustrojowo powiązanych, sprawach. Co więcej, dobra wiara TSUE pozostaje domniemana do jej **pełnoprawnego** obalenia, o ile w ogóle kategorię tę można tu zastosować.

9. Izba Dyscyplinarna wskazuje również, że wyrok w sprawach połączonych nie mógł być podstawą wznowienia postępowania ze względu na to, iż odnosił się on do sprawy przedmiotowo innej od sprawy wnioskodawcy. Wyrok odnosił się bezpośrednio do stosunku pracy sędziów. Nie ulega jednak wątpliwości, że rozważania prowadzone przez Trybunał w uzasadnieniu, odnoszące się do ID, a także uchwała izb połączonych Sądu Najwyższego²⁷, która była konsekwencją trybunalskiej odpowiedzi, jasno wskazują na to, że wyrok TSUE mógłby, gdyby nie przeszkody wynikające z natury art. 540 § 3 k.p.k., co było poruszone wcześniej, stanowić podstawę do wznowienia postępowania. Trybunał w wyroku tym wskazał, że: „do sądu odsyłającego będzie należało przeprowadzenie oceny (...) czy zbieg czynników wymienionych w pkt 143–151 niniejszego wyroku i wszystkich innych należycie wykazanych istotnych okoliczności, o których sąd ten poweźmie wiadomość, może wzbudzić w przekonaniu jednostek uzasadnione wątpliwości co do niezależności ID od czynników zewnętrznych”.

Skuteczność *erga omnes* tego wyroku, a szczególnie tych jego części, które bezpośrednio odnoszą się do pozycji ID, ma uzasadnienie w trzech powodach – prawie unijnym²⁸, orzecznictwie krajowym²⁹, a także wypowiedziach doktryny. TSUE, kładąc swoim wyrokiem swoisty kamień milowy, dał wyraźną podstawę do kwestionowania legalności ID nie tylko w tym konkretnym przypadku, ale *par excellence*³⁰. Ze względu

27 Uchwała z 23 stycznia 2020 r. połączonych Izb Cywilnej, Karnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, BSA I-4110-1/20, Legalis nr 2273716.

28 Zob. wyroki TSUE: z 27 marca 1963 r., *Da Costa*, C-28-30/62, ECLI:EU:C:1963:6; z 6 października 1982 r., *CILFIT*, C-283/81, ECLI:EU:C:1982:335.

29 Przede wszystkim uchwała z 23 stycznia 2020 r. połączonych Izb Cywilnej, Karnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, BSA I-4110-1/20, Legalis nr 2273716.

30 Odnośnie do względnej mocy wiążącej *erga omnes* wyroków TSUE zob. np. postanowienie z 14 października 2015 r. składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – Izba Karne, I KZP 10/15, Legalis nr 1336849.

na ustrojowe znaczenie poruszanej w wyroku TSUE problematyki oraz jej niebagatelny wpływ na poziom ochrony praw człowieka oznacza to nie tylko możliwość, ale również obowiązek kwestionowania pozycji ID we wszystkich postępowaniach z jej udziałem.

10. Kolejnym argumentem użytym przez ID była zasada niezawisłości sędziowskiej. Z jednej strony skład orzekający uznał, że sąd pytający był nieprawidłowo obsadzony ze względu na pominięcie art. 79 ustawy o Sądzie Najwyższym³¹, z drugiej zaś wskazał, że sąd orzekał „w warunkach ograniczających niezależność sądu i bezstronność sędziów” ze względu na rzekomy konflikt interesów prezesa Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych. Prawdą jest, na co wskazuje ID, iż przed Izbą Pracy zawisła sprawa prezesa tej Izby. Prawdą jest również, że Izba Pracy odroczyła rozpoznanie wniosku do czasu wydania wyroku w sprawach połączonych przez TSUE³². Nie można się jednak zgodzić z argumentacją ID, iż powyższa sytuacja ogranicza niezależność Sądu Najwyższego i bezstronność sędziów Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych. Gdyby argument ten miał bezpośrednie przełożenie na rzeczywistość, ID powinna podjąć odpowiednie kroki prawne. Można byłoby się bowiem doszukiwać wypełnienia znamion przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości³³. Co więcej, argumentacja ID w tym zakresie zdaje się nie uwzględniać faktu, że zadanie pytania prejudycjalnego czy też odroczenie rozpoznania wniosku do czasu wydania wyroku przez TSUE w tym przypadku stanowiło wyraz dbałości o zachowanie zasady bezstronności. Brak niezależności można by zarzucić Izbie Pracy wyłącznie wtedy, gdyby sama rozstrzygała wspomniane kwestie. Ta zaś

31 Ustawa z dn. 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, Dz.U. 2019, poz. 825 (dalej: uSN). Artykuł 79 stanowi: „Sprawy z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych dotyczące sędziów Sądu Najwyższego oraz sprawy z zakresu przeniesienia sędziogo Sądu Najwyższego w stan spoczynku rozpoznaje: 1) w pierwszej instancji – Sąd Najwyższy w składzie 1 sędziego Izby Dyscyplinarnej; 2) w drugiej instancji – Sąd Najwyższy w składzie 3 sędziów Izby Dyscyplinarnej”.

32 Skład orzekający podjął taką decyzję, uznając, że w sprawie „występuje (...) analogiczny problem prawny” do tego, który stał się podstawą do zadania pytań TSUE. Zob. postanowienie SN z 1 sierpnia 2018 r., III PO 4/18, Legalis nr 1886184.

33 Zob. np. art. 232 § 1 k.k.

pozostawiła je do rozpoznania niezależnemu i obiektywnemu organowi bezpośrednio niezainteresowanemu zawisłym przed Izbą sporem. Oznacza to, że mimo pozornej prawdziwości, stawiane przez ID zarzuty są nietrafione. Co więcej, zadanie pytania prejudycjalnego nie jest sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości *sensu stricto*. To przede wszystkim przejaw roztropnego działania, którego roztropność potęgowana jest tym, że SN jest sądem ostatniej instancji³⁴. Należy zatem uznać, że powściągliwość, którą wykazał się skład pytający, a która dotyczy zwrócenia się do zewnętrznego bezstronnego organu, byłaby wskazana również w niniejszym przypadku. Nawet jeśli nie można by spodziewać się zadania przez ID pytania prejudycjalnego, które mogłoby w tej sprawie być potrzebne, to należy wymagać od niej powściągliwości i rzetelności, które jednakże nie zostały zachowane.

11. Pominięcie art. 79 uSN możliwe było na podstawie zarówno prawa krajowego, jak i unijnego. Przepis ten, uznający właściwość ID w sprawach dotyczących stosunku pracy sędziów SN, jest konstytucyjnie wątpliwy. W typowej sytuacji należałoby poddać go hierarchicznej kontroli konstytucyjności przed Trybunałem Konstytucyjnym. W obecnej sytuacji należy jednak, chociażby na mocy art. 91 ust. 3 Konstytucji, pominąć stosowanie powyższego przepisu³⁵. Zastosowanie kognicji ID wynikającej z art. 79 uSN jest bezpośrednim naruszeniem art. 45 w zw. z art. 2 Konstytucji, bowiem: „z określeniem «sąd» (resp. «trybunał») łączą się wartości, predestynujące tak nazwany organ do spełniania bardzo podniosłej funkcji publicznej, mianowicie wymierzania sprawiedliwości”³⁶.

Sądy dyscyplinarne powinny przykładać jeszcze większą wagę do takowych wartości, zaś „organ odpowiedzialny za wszczynanie postępowań dyscyplinarnych (...) powinien cechować się przynajmniej pewnym poziomem niezależności w funkcjonowaniu i prowadzeniu dochodzeń. (...)”

34 Wyrok TSUE z 12 czerwca 2008 r., *Gourmet Classic Ltd.*, C-458/06, ECLI:EU:C:2008:338, pkt 23.

35 Wynika to bowiem z pierwszeństwa prawa unijnego (zob. np. wyrok TSUE z 17 grudnia 1970 r., *Internationale Handelsgesellschaft mbH przeciwko Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, C-11/70, ECLI: ECLI:EU:C:1970:114).

36 P. Sarnecki, *uwaga...*

oczekiwany poziom niezależności z pewnością nie może być taki jak ten, którego wymaga się od samych organów dyscyplinarnych³⁷.

Charakter tego naruszenia wykracza jednak dalece poza stosunek *inter partes*. Ze względu na niewypełnianie przez ID znamion sądu należy uznać, że jej dalsze działanie, łącznie z głosowanym postanowieniem, łamie przepisy unijne i konstytucyjne. Wyrok w sprawach połączonych, którego bezpośrednią konsekwencją była uchwała izb połączonych, a pośrednimi konsekwencjami unijne środki tymczasowe³⁸ i zarządzenie Pierwszego Prezesa SN³⁹, miał na celu zapobieżenie sytuacji, w której organ o wątpliwej legalności podejmuje decyzje obciążone grzechem pierworodnej nieważności. Ma to z jednej strony znaczenie dla stabilności orzecznictwa i porządku prawnego, ale przede wszystkim dla efektywnej ochrony podstawowych praw jednostki. Pomijając art. 79 uSN, sąd pytający zadbał o efektywne stosowanie prawa UE i realizację zasady lojalnej współpracy⁴⁰. Nawet jeśli uznamy, że w tej konkretnej sprawie ID nie orzekała na podstawie prawa UE, nie możemy wykluczyć, że to nigdy nie nastąpi⁴¹. Kwestię tę rozpatrywać trzeba jednak nie tylko z punktu widzenia prawa unijnego, ale również, na podstawie art. 52 ust. 3 KPP, z punktu widzenia orzecznictwa ETPC. Niezawisły i bezstronny sąd z art. 6 ust. 1 EKPC⁴² to przede wszystkim odpowiedni sposób powoływania sędziów, gwarancje zabezpieczające przed naciskami z zewnątrz, ale także obiektywne postrzeganie organu⁴³. Nie da się ukryć, że ID nie

37 M. Bobek, *Opinia w sprawie Asocjacja...*, pkt 269, zob. pkt 332.

38 Postanowienie TSUE z 8 kwietnia 2020 r., *Komisja Europejska przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, C-791/19 R, ECLI:EU:C:2020:277.

39 Zarządzenie nr 48/2020 Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego z 20 kwietnia 2020 r. w sprawie przejściowych rozwiązań organizacyjnych służących wykonaniu postanowienia TSUE z 8 kwietnia 2020 r. o zastosowaniu środków tymczasowych w sprawie C-791/19.

40 Wyroki TSUE: z 17 grudnia 1970 r., *Internationale Handelsgesellschaft mbH przeciwko Einfuhr- und Vorrassstelle für Getreide und Futtermittel*, C-11/70, ECLI: ECLI:EU:C:1970:114; z 9 marca 1978 r., *Amministrazione delle finanze dello Stato przeciwko Simmenthal*, C-106/77, ECLI: ECLI:EU:C:1978:49.

41 M. Bobek, *Opinia w sprawie Asocjacja...*, pkt 207.

42 Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284.

43 P. Hofmański, A. Wróbel, *uwaga...*, nb. 132. Wyrok ETPC z 1 grudnia 2020 r., *Guðmundur Andri Ástráðsson przeciwko Islandii*, skarga nr 26374/18, HUDOC, przede wszystkim § 243–252.

realizuje ani obiektywnego kryterium niezawisłości⁴⁴, ani obiektywnego kryterium bezstronności⁴⁵. Ponadto kwestionowana tutaj część uzasadnienia stoi w sprzeczności z zasadą *nemo iudex in causa sua*. Wyrok TSUE dotyczył bowiem przede wszystkim ID jako takiej. Izba Dyscyplinarna podchodzi więc do problemu w sposób nierzetelny, a zbędne elementy uzasadnienia umieszczone zostały po to, aby udowodnić samej ID prawo jej działania.

12. Izba Dyscyplinarna, poza brakiem legalnej podstawy do orzekania, a nawet przy zachodzącej przeszkodzie orzeczniczej, wynikającej chociażby z art. 175 ust. 2 Konstytucji, narusza zasady wynikające z moralności publicznej poprzez nierzetelną wykładnię prawa UE. Jak słusznie wskazuje M. Zubik: „Naruszenia norm (...) [prawnych – przyp. M.K.] nie są czynami indyferentnymi w perspektywie etycznej. Pogwałcenie tych norm stanowi przejaw nie tylko naruszenia prawa w ogóle, jako elementu dobra wspólnego, który kształtuje ład społeczny i pokojowe współistnienie ludzi i narodów, ale również naruszenie umowy społecznej”⁴⁶.

W głosowanym postanowieniu mamy do czynienia z sytuacją, w której niezgodnie z prawem obsadzony skład orzekający kwestionuje niezawisłość i bezstronność w pełni legalnych składów orzekających, przywołując obszernie prawo UE, które uprzednio krytykuje, co sędzia składający zdanie odrębne uznał za „co najmniej kontrowersyjne i zbyt daleko idące”. Stanowi to działanie sprzeczne z wymogami moralności publicznej, której niewątpliwym naruszeniem będzie otwarte propagowanie przez organ państwa działań przeciwnych praworządności⁴⁷. Izba Dyscyplinarna przeinacza sens orzeczenia TSUE, zapominając, że kognicja odnosząca się do pytania nie ma bezpośredniego przełożenia na doniosłość skutków rozstrzygnięcia. Tym samym, mimo ograniczoności zadanego pytania, a zarazem ograniczonych możliwości odpowiedzi wynikających z traktatowego umocowania TSUE, wydany przez TSUE wyrok ma skutki dużo

44 P. Hofmański, A. Wróbel, *uwaga...*, nb. 137.

45 P. Hofmański, A. Wróbel, *uwaga...*, nb. 146.

46 M. Zubik, *O „grzechach...*, s. 9.

47 Naruszenie reguł moralności publicznej ma miejsce, gdy „społeczny wymiar takiego działania jako przynoszącego negatywne skutki dla ogółu i powszechnie za takie uznanego [jest niekwestionowany – przyp. M.K.]” – L. Garlicki, K. Wojtyczek, *uwaga...*

bardziej doniosłe dla całego systemu prawnego, niż by wynikało to z zadanych przez sąd odsyłający pytań prejudycjalnych, na co zostało wskazane już powyżej. Przedstawiony schemat dalece odbiega od jakichkolwiek reguł logiki. Izba Dyscyplinarna podnosi, iż: „Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego, rozpoznając również inne jednorodza-jowe sprawy (...), nie jest sądem niezawisłym w rozumieniu wskazanego orzecznictwa TSUE”.

Jest to argumentacja *a rebours*, gdyż to właśnie sama ID nie jest sądem w świetle powyższej argumentacji opartej na orzecznictwie unijnym i strasburskim⁴⁸. Podkreślił to Sąd Najwyższy, uznając, że:

gdy te wszystkie okoliczności zestawia się łącznie, a mianowicie (utworzenie od podstaw nowej jednostki organizacyjnej w SN, obsadzenie tej jednostki wyłącznie nowymi osobami, których związki z władzą ustawodawczą i wykonawczą są silne i które przed nominacją były beneficjentami zmian w wymiarze sprawiedliwości, a wybrane zostały przez KRS niedziałający w sposób niezależny od władzy ustawodawczej i wykonawczej, z szeroką autonomią i kompetencjami odebranymi innym sądom i innym izbom Sądu Najwyższego), to z nich wynika jasna i jednoznaczna konsekwencja, że Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego nie jest sądem⁴⁹.

13. Podsumowując, głosowane postanowienie jest przykładem instrumentalizacji prawa UE i krajowego, z Konstytucją na czele. Zarówno bowiem orzecznictwo TSUE, jak i SN wskazuje na to, że ID dalece odbiega od standardów niezależnego sądu. Nie bez przyczyny SN uznał, że: „orzeczenia wydane z udziałem sędziów ID nie zasługują na ochronę, nie są bowiem objęte zasadą zaufania”. Co więcej, TSUE podjął decyzję o przyjęciu środków tymczasowych, co skutecznie

48 Niektórzy porównują ją do Sądu Izby Gwiazdzystej – L. Pech, *Protecting...* Inni zaś wskazują, że jest ona sądem wyjątkowym w rozumieniu art. 175 ust. 2 Konstytucji umiejscowionym w strukturze w pełni konstytucyjnego Sądu Najwyższego (sąd w sądzie). Nie mamy jednak czasu wojny, *ergo* sąd wyjątkowy (ID) nie jest sądem. Zob. W. Wróbel, *Izba...*, s. 32. Zob. także E. Tanchev, *Opinia...*, pkt 134.

49 Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 5 grudnia 2019 r., III PO 7/18, Legalis nr 2256716, pkt 79. Zob. także uchwała z 23 stycznia 2020 r. połączonych Izb Cywilnej, Karnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, BSA I-4110–1/20, Legalis nr 2273716.

winno zablokować Izbie Dyscyplinarnej możliwość jakiegokolwiek orzekania. Mimo iż środki tymczasowe dotyczą wyłącznie spraw dyscyplinarnych sędziów, to dalsze orzekanie Izby Dyscyplinarnej jest niemożliwe w żadnej kategorii spraw⁵⁰. Wynika to przede wszystkim z niepodzielności zasady niezawisłości sędziowskiej⁵¹, ale również z tego, co Trybunał określa jako „powstrzymaniu[e] się od przekazania spraw zawisłych przed ID Sądu Najwyższego do rozpoznania przez skład, który nie spełnia wymogów niezależności”. Charakter i waga naruszeń przy procesie powoływania członków ID, a także w trakcie ich orzekania, nie pozostawiają wątpliwości, że stwarzają rzeczywiste ryzyko dla integralności systemu sądownictwa⁵². Prezydencka nominacja nie ma charakteru uzdrawiającego⁵³.

14. Niezawisłość sędziowska jest niestopniowalna. Nie jest ona bowiem wyłącznie optymalizującą zasadą, której spełnienie może mieć charakter częściowy. Jest ona regułą, która może być albo spełniona wyłącznie w całości, albo niespełniona – *tertium non datur*. Co za tym idzie, wadliwie powołani sędziowie nie mogą w legalny sposób sprawować władzy sądenia. Ponadto niezawisłość ma fundamentalne znaczenie z wielu względów⁵⁴. Przede wszystkim stanowi gwarant skutecznej ochrony sądowej praw jednostki⁵⁵. Jak wskazuje Sąd Najwyższy: „Uniwersalny charakter okoliczności (...), podających w wątpliwość niezależność i bezstronność (...) Izby Dyscyplinarnej powoduje, że nie ograniczają

50 M. Mistygacz, W. Sitek, *Skutki...*, s. 18.

51 M. Safjan, *Prawo...*, s. 17. Por. wyrok TK z 29 czerwca 2010 r., P 28/09, OTK-A 2010/5, poz. 52, w którym Trybunał wskazuje na konieczność zapewnienia dostępu do niezawisłego sądu w każdym rodzaju postępowania dyscyplinarnego, nie tylko w tych, które dotyczą sędziów.

52 Wyrok TSUE z 26 marca 2020 r., *Erik Simpson przeciwko Radzie UE oraz HG przeciwko KE*, C-542/18 RX-II, C-543/18 RX-II, ECLI:EU:C:2020:232. Tym samym, ze względu na charakter i wagę naruszeń, a także ich wymiar intencjonalny, należy pominąć indywidualne akty powołania do ID; zob. wyrok ETPC z 12 marca 2019 r., *Ástráðsson przeciwko Islandii*, skarga nr 26374/18, HUDOC, § 102.

53 Zob. M. Zubik, *Prawo...*, s. 289 i n.; M. Wrzolek-Romańczuk, *Status...*, s. 74–100; por. wyroki TK: z 21 kwietnia 2020 r., Kpt 1/20, Legalis nr 2328102; z 20 czerwca 2020 r., U 2/20, Legalis nr 2328069.

54 Wyrok TSUE z 9 lipca 2020 r., *VQ przeciwko Land Hessen*, C-272/19, ECLI:EU:C:2020:535, pkt 45.

55 G. Hogan, *Opinia...*, pkt 40.

się one wyłącznie do postępowań dyscyplinarnych prowadzonych przeciwko sędziom”⁵⁶. Należy również dodać, że sam kształt ID nie pozwala na jej dalsze orzekanie. Wskazane w niniejszym tekście zostało, że ID nie jest sądem w konstytucyjnym rozumieniu tego słowa. Podsumowując, zarówno wadliwość powołania sędziów ID, jak i jej ustrojowy kształt, uniemożliwiają jej dalsze procedowanie. Na tej podstawie należy uznać, że radykalnie zwężająca interpretacja prawa unijnego, w konsekwencji *contra* albo *praeter legem*, przy jednoczesnej jego instrumentalizacji, a także przy pozornym posłuszeństwie konstytucyjnym, prowadzą do bezwzględnej nieważności orzeczenia sądowego, tym samym głosowane postanowienie nie jest orzeczeniem sądu w rozumieniu art. 175 ust. 1 Konstytucji.

**The Indivisibility of the Principle of Judicial Independence.
Commentary on the Decision of the Supreme Court
of 23 September 2020, Case No. II DO 52/20**

The article presents critical commentary to the decision of the Disciplinary Chamber of the Supreme Court concerning the possibility to treat an ECJ judgment in joined cases C-585/18, C-624/18, and C-625/18 as a prerequisite for reopening the proceedings based on Article 540 § 3 of the Polish Code of Criminal Procedure (k.p.k.). Disciplinary Chamber stipulates that the aforementioned ECJ judgment is not binding in Polish legal order. This follows, according to the commented decision, from two factors. First is the undue omission and, as a consequence, infringement of the Supreme Court Act in case of a prejudicial request to ECJ. The second is the lack of judicial independence of judges in the above case. The author argues that the line of argument taken by the Disciplinary Chamber is against Polish and European Union law. He points out several shortcomings in this Chamber proceedings. Its unconstitutional nature, ECJ interim measures, and other issues which the author acknowledges, renders Disciplinary Chamber unable to adjudicate. Regarding the author's beliefs, first and foremost, this decision is illegal. Secondly, it shows urgent necessity to suspend the Disciplinary Chamber and, last but not least, proves that the Polish Constitution and European Union Treaties can safeguard the rule of law.

56 Postanowienie SN z 11 sierpnia 2020 r., I KK 90/19, Legalis nr 2473678.

Keywords: rule of law, Supreme Court, Disciplinary Chamber, ECJ, judicial independence, the right to a fair trial, direct application of the Constitution, principle of primacy

Marek Piotr Kaczmarczyk – student prawa i politologii w Kolegium MISH Uniwersytetu Warszawskiego, mp.kaczmarczyk@student.uw.edu.pl, numer ORCID: 0000-0002-8436-7832.

Bibliografia

- Bobek M., *Opinia w sprawie Asociația „Forumul Judecătorilor din România”*, C-83/19, C-127/19, C-195/19, ECLI:EU:C:2020:746.
- Bobek M., *Opinia w sprawie Torubarov*, C-556/17, ECLI:EU:C:2019:339.
- Garlicki L., Wojtyczek K., *uwaga do art. 31*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Grzeszczak R., Krajewski M., „Sąd” w świetle przepisów art. 47 KPP oraz art. 267 TFUE, „Europejski Przegląd Sądowy” 2014, nr 6.
- Hofmański P., Wróbel A., *uwaga do art. 6*, w: *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom I. Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, P. Hofmański, A. Wróbel, Warszawa 2010.
- Hogan G., *Opinia w sprawie Republika przeciwko Il-Prim Ministru*, C-896/19, ECLI:EU:C:2020:1055.
- Kozielewicz W., *uwaga do art. 540*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. II, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020.
- Łętowska E., „Równanie w dół” – zagrożenie państwa prawa. Polska Herostratesem czy katalizatorem?, „Przegląd Konstytucyjny” 2019, nr 4.
- Michalski W., *Immunitety w polskim procesie karnym*, Warszawa 1970.
- Mistyga M., Sitek W., *Skutki postanowienia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 8.04.2020 r., C-791/19 R, dotyczącego niezależności ID Sądu Najwyższego dla postępowań dyscyplinarnych*, „Przegląd Sądowy” 2020, nr 7–8.
- Pech L., *Protecting Polish Judges from the Ruling Party’s „Star Chamber”*, < <https://verfassungsblog.de/protecting-polish-judges-from-the-ruling-partys-star-chamber/> >, dostęp: 12 grudnia 2020 r.
- Sakowicz A., *uwaga do art. 540*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2020.
- Sarnecki P., *uwaga do art. 45*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.

- Świecki D., *uwaga do art. 540*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Legalis 2020.
- Taborowski M., *Mechanizmy ochrony praworządności państw członkowskich w prawie Unii Europejskiej. Studium przebudzenia systemu ponadnarodowego*, Warszawa 2019.
- Tanchev E., *Opinia w sprawie A.B., C.D., E.F., G.H, I.J. przeciwko Krajowej Radzie Sądownictwa*, C-824/18, ECLI:EU:C:2020:1053.
- Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny*, Warszawa 2020.
- Wróbel W., *Izba Dyscyplinarna jako sąd wyjątkowy w rozumieniu art. 175 ust. 2 Konstytucji RP*, „Palestra” 2019, nr 1–2.
- Wrzolek-Romańczuk M., *Status prawny osoby formalnie powołanej na urząd sędziego na skutek rekomendacji udzielonej przez Krajową Radę Sądownictwa w obecnym składzie – uwagi na tle wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 19.11.2019 r. oraz orzeczeń Sądu Najwyższego będących konsekwencją tego rozstrzygnięcia*, „Palestra” 2020, nr 5.
- Wyrozumska A., *Wyrok FTK z 5.05.2020 r. w świetle podobnych orzeczeń sądów innych państw członkowskich Unii Europejskiej*, „Państwo i Prawo” 2020, nr 9.
- Zubik M., *Prawo konstytucyjne współczesnej Polski*, Warszawa 2020.
- Zubik M., *O „grzechach społecznych” przeciwko ustawie zasadniczej*, „Państwo i Prawo” 2018, nr 1.